

9. Сокольникова Н.М. История изобразительного искусства: учеб. пос. для студентов высш. пед. учеб. заведений: в 2 т. М.: Академия, 2007. Т.1. 2007. 304 с.

10. Татаркевич В. Антична і середньовічна філософія. Львів: Свічадо, 2006. Т. 1. 456 с.

11. Философия: Энцикл. слов. / Под ред. Ивина. М.: Гардарики, 2004. URL: http://dic.academic.ru/dic.nsf/enc_philosophy/1342.

12. Флоренский П.А. Исследования по теории искусства. Статьи и исследования по истории и философии искусства и археологии. М.: Мысль, 2000. С. 79–421. URL: http://philologos.narod.ru/florensky/fl_space.htm с.112.

13. Чепелик О.В. Взаємодія культурних просторів, сучасного мистецтва та новітніх технологій, або Мультимедійна утопія / Ін-т проблем сучасн. мист-ва Акад. мист-в України. К.: Хімджест, 2009. 272 с.

14. Юр М. Трансформація простору у живопису початку і кінця ХХ століття. URL: http://mari.kiev.ua/PDF_2011/Hud-Kultura_7-2010/056-065.pdf.

15. Юр М. Художній простір у безпредметному живопису українських художників ХХ століття. Актуальні проблеми мистецької практики і мистецтвознавчої науки: Мистецькі обрії, 2009. Вип. 2(11). Ін-т пробл. сучасн. мист-ва Акад. мист-в України. К., 2009. С. 175–179.

УДК 37.064.1:37.017(045)

ВЗАЄМОДІЯ ШКОЛИ ТА СІМ'Ї У ВИХОВАННІ ПІДРОСТАЮЧОГО ПОКОЛІННЯ

Литвин В.А., аспірант кафедри педагогіки, психології та менеджменту
КЗ «Харківська гуманітарно-педагогічна академія»
Харківської обласної ради

У статті висвітлено особливості взаємодії школи та сім'ї у вихованні підрастаючого покоління. Виокремлено основні виховні завдання школи та сім'ї, розкрито форми та методи роботи педагогічних колективів шкіл із батьками. Визначено психолого-педагогічні правила та вимоги процесу налагодження взаємодії з батьками молодших школярів. З'ясовано, що саме організація спільної виховної роботи сім'ї та школи відіграє важливу роль у вирішенні завдань всебічного розвитку особистості та у вихованні школяра.

Ключові слова: школа, сім'я, взаємодія школи та сім'ї, виховання підрастаючого покоління, виховні завдання школи та сім'ї.

В статье освещены особенности взаимодействия школы и семьи в воспитании подрастающего поколения. Выделены основные воспитательные задачи школы и семьи, раскрыты формы и методы работы педагогических коллективов школ с родителями. Определены психолого-педагогические правила и требования процесса налаживания взаимодействия с родителями младших школьников. Выяснено, что именно организация совместной воспитательной работы семьи и школы играет важную роль в решении задач всестороннего развития личности и в воспитании школьника.

Ключевые слова: школа, семья, взаимодействие школы и семьи, воспитание подрастающего поколения, воспитательные задачи школы и семьи.

Lytvyn V.A. INTERACTION BETWEEN SCHOOL AND FAMILY IN UPBRINGING OF JUNIOR PUPILS

The article deals with the features of interaction between school and family in upbringing of younger generation. The main upbringing objectives of school and family are highlighted; forms and methods of work between pedagogical collectives and parents are described. Psychological and pedagogical terms and requirements of the process of establishing interaction with parents of junior pupils are defined. It is established that it is organization of family-school work that plays an important role in solving problems of comprehensive development of personality and in pupils' upbringing.

Key words: school, family, interaction between school and family, upbringing of younger generation, upbringing objectives of school and family.

Постановка проблеми. У сучасних умовах розвитку демократичного суспільства триває модернізація системи вищої освіти, яка супроводжується суттєвими змінами у педагогічній теорії та практиці. Необхідно враховувати нові вимоги до виховання

педагогічних кадрів, зокрема професіоналів нової генерації з конкурентоздатним рівнем кваліфікації. Такі зміни є важливим засобом інноваційного оновлення вітчизняної системи педагогічної освіти, оскільки спрямовують майбутніх учителів початкової

школи на виховну діяльність у нових умовах розвитку шкільної галузі.

На виховання нової генерації педагогічних кадрів орієнтують Конституція України, Закон України «Про освіту», Закон України «Про загальну середню освіту», Державна національна програма «Освіта» («Україна XXI століття»), Державна програма «Вчитель», Національна доктрина розвитку освіти України, Концепція виховання дітей та молоді в національній системі освіти, Концепція «Нова українська школа».

Стратегічні цілі розвитку освіти XXI ст. передбачають партнерство сім'ї та школи, що сприятиме активнішому залученню батьків до виховання та зростання підростаючого покоління.

У Державній національній програмі «Освіта» («Україна XXI століття») зазначається, що сім'я несе повну відповідальність за розвиток, виховання і навчання своїх дітей. На етапі раннього родинного виховання батьки як перші педагоги покликані створити умови для повноцінного фізичного та психічного становлення особистості, забезпечити почуття захищеності, рівноваги, довіри, сформуванню активне зацікавлене ставлення до навколишнього світу [12, с. 45]. Отже, процес взаємодії із сім'єю є активним та успішним за умови, якщо батьки відчувають глибоку зацікавленість у вихованні дитини [10, с. 348].

Початкова школа є першою інституцією, що створює фундамент співпраці сім'ї та школи. Необхідність гармонізації родинного й суспільного виховання потребує внесення змін у процес підготовки майбутніх учителів до організації спільної виховної роботи з сім'єю молодшого школяра, відповідно до сучасних запитів педагогічної діяльності в Україні.

Важливість роботи з батьками підкреслюється в українському законодавстві, зокрема: Концепції державної сімейної політики (1999 р.), Національній програмі «Репродуктивне здоров'я 2001–2005 рр.» (2001 р.), Програмі «Українська родина» (2001 р.), Концепції сімейного виховання в системі освіти України «Щаслива родина» (2012 р.), «Стратегії національно-патріотичного виховання дітей та молоді на 2016–2020 рр.» (2015 р. № 580/2015).

Саме організація спільної виховної роботи сім'ї і школи відіграє важливу роль у вирішенні завдань всебічного розвитку особистості та у вихованні школяра. Сімейне і шкільне виховання повинні здійснюватися у нерозривній єдності, адже сім'я та школа мають спільну мету – виховати всебічно розвинену гармонійну особистість, здатну реалізувати себе в

професійному, громадянському і сімейному аспектах.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій. Велике значення у розв'язанні проблеми підготовки майбутніх учителів до організації спільної виховної роботи з сім'єю молодшого школяра мають фундаментальні дослідження О.О. Бабакіної, І.Д. Зверевої, О.В. Калюжної, Л.А. Киенко-Романюк, Г.І. Наумчук, Г.Ф. Пономарьової, І.Д. Савченко, Л.В. Синютка, І.М. Толмачової, І.М. Трубавіної, Т.Б. Ушеніної та ін.

Особливості організації спільної виховної роботи з сім'єю молодшого школяра розкрито в дослідженнях О.Г. Барвінського, Т.Е. Кравченко, Л.В. Красномоєць, А.С. Макаренка, І.Б. Мачуської, Л.В. Повалій, В.Г. Постоного, О.Я. Савченко, М.Г. Стельмаховича, В.О. Сухомлинського, Г.І. Щукіної та ін.

Постановка завдання. Однак, внаслідок аналізу наукової літератури, виявлено суперечності між зростанням очікувань батьків до активної взаємодії педагога з ними та відсутністю сформованості відповідального ставлення у майбутнього вчителя початкових класів до їх реалізації; потребою школи в молодих учителях, які можуть взаємодіяти з сім'єю молодшого школяра та організовувати спільну виховну роботу, та реальними можливостями випускників.

Мета статті – висвітлення сутності взаємодії школи та сім'ї у вихованні підростаючого покоління.

Виклад основного матеріалу дослідження. Взаємини школи із сім'ями учнів регламентуються, насамперед, державними документами. У Законі України «Про освіту» вказано на права і обов'язки батьків щодо виховання дітей, зокрема відзначено, що на батьків покладено однакову відповідальність за виховання і розвиток дитини. А ст. 50 Закону називає батьків рівноправними учасниками цього процесу. Без допомоги батьків педагогічному колективу важко домогтися значних успіхів [4, с. 55].

Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2021 р., схвалена Указом Президента України від 25 червня 2013 р. № 344/2013, закріплює положення про те, що «зусилля органів управління освітою, науково-методичних служб за підтримки всього суспільства та держави повинні бути зосереджені на реалізації стратегічних напрямів розвитку освіти, подоланні наявних проблем, виконанні перспективних завдань, серед яких, зокрема, і підвищення відповідальності сім'ї за освіту і виховання дітей» [13, с. 77].

В організації роботи з батьками вчитель початкової школи може посылатися на закони України щодо обов'язків батьків із виховання дітей. У ст. 51 Конституції України відзначається, що «Батьки зобов'язані утримувати дітей до їх повноліття. Повнолітні діти повинні піклуватися про своїх непрацездатних батьків. Сім'я, дитинство і батьківство охороняється державою» [7, с. 54]. У ст. 59 Закону України «Про освіту» про відповідальність батьків за розвиток дитини зазначається [4, с. 67]:

1. Виховання в сім'ї є першоосновою розвитку дитини як особистості.

2. На кожного з батьків покладається однакова відповідальність за виховання, навчання і розвиток дитини.

3. Батьки та особи, які їх замінюють, зобов'язані:

– постійно дбати про фізичне здоров'я, психічний стан дітей, створювати належні умови для розвитку їх природних здібностей;

– поважати гідність дитини, виховувати працелюбність, почуття доброти, милосердя, шанобливе ставлення до державної і рідної мови, сім'ї, старших за віком, до народних традицій та звичаїв;

– виховувати повагу до національних, історичних, культурних цінностей українського й інших народів, дбайливе ставлення до історико-культурного надбання та навколишнього природного середовища, любов до своєї країни;

– сприяти здобуттю дітьми освіти у закладах освіти або забезпечувати повноцінну домашню освіту відповідно до вимог щодо її змісту, рівня та обсягу;

– виховувати повагу до законів, прав, основних свобод людини.

4. Держава надає батькам і особам, які їх замінюють, допомогу у виконанні ними своїх обов'язків, захищає права сім'ї.

М. Стельмахович розглядає сім'ю як перше соціальне та емоційне мікросередовище, у якому розвивається і виховується людина від моменту її народження. В. Сухомлинський писав: «У сім'ї, образно кажучи, закладається коріння, з якого виростає пагін і гілки, і квітки, і плоди. Сім'я – це джерело, водами якого живиться повноводна річка нашої держави» [16, с. 97].

Саме в сім'ї формуються основи характеру людини, її ставлення до праці, найважливіших моральних, ідейних і культурних цінностей. Суспільство кровно зацікавлене в міцній, духовно і морально здоровій сім'ї. Ось чому піклування про сім'ю, надання їй допомоги щодо виконання своїх функцій, виховання дітей, розширення заходів, спрямованих на поліпшення матеріальних, житлових та побутових умов багатодітних

і молодих сімей, має державне значення [11, с. 15].

Отже, розкриємо суть поняття «сімейне виховання» та визначимо його мету та основні завдання.

Сімейне виховання – це одна з форм виховання дітей, що поєднує цілеспрямовані педагогічні дії батьків із повсякденним впливом сімейного побуту [3, с. 196].

Сімейне виховання (у широкому сенсі слова) – це одна з найбільш давніх споконвічних форм соціалізації і виховання дітей, яка органічно об'єднує об'єктивний вплив культури, традицій, звичаїв, поглядів народу, сімейно-побутових умов і взаємодію батьків із дітьми, у процесі якої відбувається повноцінний розвиток і становлення їхньої особистості [16, с. 102].

Під сімейним вихованням у вузькому сенсі слова (виховною діяльністю батьків) розуміється взаємодія батьків із дітьми, яка ґрунтується на родинній інтимно-емоційній близькості, любові, турботі, повазі і захищеності дитини і сприяє створенню сприятливих умов для задоволення потреб у повноцінному розвитку і саморозвитку особистості дитини [15, с. 98].

Узагальнюючи теоретичні положення, запропоновані різними дослідниками, можна зробити висновок, що сімейне виховання – це процес взаємодії батьків і дітей, який поєднує належні матеріальні та педагогічні умови для фізичного, морального та духовного розвитку дитини, становлення особистості.

Мета виховання дітей у родині та школі (за Концепцією «Сім'я та родинне виховання») – забезпечити високий рівень освіченості та вихованості свідомого громадянина України, здатного на основі життя і досвіду власного народу та досягнень світової науки й культури, врахування національно-територіальних особливостей України здійснювати її соціально-економічний розвиток і господарювання, утверджувати найвищі ідеали гуманістичної культури та демократичних взаємин людей, відстоювати і захищати права, гідність і честь своєї Батьківщини [11, с. 17].

Отже, на думку вчених, метою сімейного виховання є формування якостей і властивостей особистості, які допомагають гідно долати труднощі і перепони, що трапляються на життєвому шляху.

Основні виховні завдання школи та сім'ї [2, с. 236]:

– формування національної свідомості, самосвідомості і характеру, забезпечення духовної єдності поколінь, виховання поваги і любові до батьків, рідної землі та історії свого народу, оволодіння абеткою громадянства;

– виховання здорової дитини, забезпечення необхідних екоосоціальних умов для найбільш повної реалізації потенціальних можливостей дитини (генотипу);

– створення атмосфери емоційної захищеності, тепла, любові, умов розвитку почуттів і сприймань дитини, її самореалізації;

– засвоєння моральних цінностей, ідеалів, культурних традицій, норм взаємин між близькими людьми і в суспільному оточенні, виховання культури поведінки, правдивості, справедливості, гідності, честі, людяності, здатності проявити турботу про молодших, милосердя до слабих і людей похилого віку;

– включення дитини до спільної з дорослими діяльності, розвиток творчої працелюбною особистості, спрямування її зусиль на турботу про навколишнє середовище;

– формування естетичних навичок: уміня відрізняти красиве і гарне в побуті, поважати прекрасне у вчинках людей; прищеплення любові до краси рідної природи, до творів мистецтва, живопису, літератури і музики;

– збереження родинних традицій, сімейних реліквій, вивчення коренів родоvodu.

Далі зупинимося на формах і методах взаємодії школи та сім'ї у процесі виховання дітей і молоді. Форми та методи роботи вчителя, класного керівника з батьками бувають індивідуальними та колективними. Провідна роль належить індивідуальним формам роботи: відвідуванню сім'ї учня, пропаганді сімейного виховання, виконанню батьками педагогічних доручень, педагогічним консультаціям.

До форм індивідуальної роботи з батьками належать також педагогічні консультації, в основі яких лежать відповіді на запитання батьків. Психолого-педагогічними основами консультації є прихильне ставлення вчителів до ініціативи батьків; вияв готовності до надання допомоги сім'ї; конкретні рекомендації та поради з питань, з якими звернулися до педагога батьки [8, с. 65].

До колективних форм роботи з батьками належать:

1. Батьківська школа, що створюється для переконання всіх батьків у потребі вивчення основ гуманістичної педагогіки, педагогіки співробітництва, діяльнісного підходу. Результатом її діяльності має стати стимулювання прагнення поповнювати свої знання, оволодіння практичними навичками виховання дітей у сім'ї.

2. Педагогічний лекторій, метою якого є акцентування уваги батьків на актуальних проблемах виховання. Ця форма забезпечує оволодіння батьками систематичними знаннями основ теорії виховання.

3. Університет педагогічних знань, що передбачає більш складні, порівняно з попередніми, форми роботи з оволодіння теорією виховання. Навчання в університеті передбачає лекційний курс, а також семінарські заняття.

4. Підсумкові річні науково-практичні конференції батьків із проблем виховання. Визначається найбільш актуальна проблема з питань сімейного виховання, упродовж року проводиться її теоретичне та практичне вивчення в школі та сім'ї, наприкінці року підбиваються підсумки.

5. День відкритих дверей або батьківський день проводять зазвичай перед початком навчальної чверті, семестру з метою привернення уваги батьків до роботи всієї школи, до питань виховання. До цього дня для батьків готують концерт із попередніми виступами шкільного активу, проводять зустріч у класах, організують виставки кращих малюнків, учнівських виробів тощо, проводять спортивні змагання на приз батьківського комітету, перегляд художніх фільмів на теми виховання тощо.

6. Класні батьківські збори – традиційна форма роботи, що проводиться 1–2 рази на навчальну чверть. Водночас методика проведення зборів потребує свого вдосконалення. Ефективному проведенню таких зборів може допомогти завчасно складений опитувальник у письмовій формі [8, с. 69].

Процес налагодження взаємодії з батьками ефективний за дотримання педагогом психолого-педагогічних правил та вимог. До них належать:

– використання заходів, спрямованих на підвищення авторитету батьків. У спілкуванні з батьками слід уникати категоричного тону, який може спровокувати образи, роздратування. Нормою мають стати стосунки, засновані на взаємоповазі. Цінність їх полягає у розвитку почуття власної відповідальності, вимогливості, громадянського обов'язку як учителів, так і батьків;

– довіра до виховних можливостей батьків, підвищення рівня їх педагогічної культури й активності у вихованні. Психологічно батьки готові підтримати потреби школи. Навіть ті батьки, які не мають педагогічної підготовки й освіти, з розумінням і відповідальністю ставляться до виховання дітей;

– педагогічний такт, неприпустимість необережного втручання в життя сім'ї [6, с. 61].

Відомо, що для успішного формування особистості дитини необхідна єдність сім'ї та школи. Високі вимоги суспільства до освітнього рівня молодого покоління, підготовки його до життя і праці можуть бути задоволені тільки за умови зростаючої ролі батьків у цій справі. На необхідність поси-

лити допомогу сім'ї і одночасно піднести її відповідальність за виховання підростаючого покоління наголошується, зокрема, в основних напрямках реформи загальноосвітньої і професійної школи [5, с. 14].

Сім'я та школа – два суспільних інститути, на яких покладено обов'язок виховувати особистість. Визнаючи школу провідною ланкою у розвитку особистості, треба зазначити, що без співпраці з сім'єю ефективність цього процесу буде низькою. Адже саме сім'я найбільше впливає на її всебічний розвиток: укладом спільного життя, побутом, працею, традиціями, звичаями. Саме в сім'ї дитина засвоює такі загальнолюдські поняття, як добро і зло, правда і кривда, корисне і шкідливе, тобто морально-етичні принципи, на яких споконвіку ґрунтується педагогічний досвід народу [11, с. 18].

Сім'я відіграє у вихованні дітей колосальну роль. У сім'ї відбувається формування характеру кожної людини, її особистісних рис і національної свідомості. Оптимальне досягнення реалізації навчальних і освітніх завдань початкової школи прийде через забезпечення гармонії родинно-шкільного виховання молодших школярів [17, с. 126].

Оптимізація взаємодії школи і сім'ї – необхідна умова успішного виховання і навчання дітей. Там, де вчителі і батьки виступають єдиним фронтом, там краще поставлена навчально-виховна робота школи і правильно організоване виховання дітей у сім'ї.

Висновки з проведеного дослідження. Із результатів аналізу наукової літератури можна зробити висновок, що проблема взаємодії школи та сім'ї розглядалася багатьма науковцями та педагогами сучасності. Ефективність усієї виховної системи освітнього закладу забезпечується взаємодією педагогів з батьками учнів, утвердження батьків, усіх дорослих членів родини в якості суб'єктів цілісного виховного процесу, формуванням у них установок на самостійну творчу діяльність шляхом упровадження активних форм, передових технологій і методик психолого-педагогічної просвіти.

Таким чином, успішний розвиток дітей залежить від погодженої організації спільної виховної роботи школи і сім'ї. Цю істину повинні добре засвоїти не тільки вчителі, а й батьки. Школа ж повинна прагнути до об'єднання зусиль щодо успішного навчання, виховання та розвитку школярів, тому що не тільки навчальний заклад допомагає

сім'ї у вихованні дітей, а й батьки повинні допомагати школі.

Перспективами подальших пошуків у даному напрямі є розробка та обґрунтування сучасних педагогічних систем спільної роботи з батьками і, відповідно, нових підходів до виховання у майбутніх вчителів початкових класів відповідального ставлення до взаємодії з сім'єю молодшого школяра.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Алексєєнко Т.А. Ціннісні орієнтири сімейного виховання. Рідна школа. 1987. № 10. С. 69–72.
2. Волкова Н.П. Педагогіка: посібник. К.: Академвидав, 2007. 616 с.
3. Гончаренко С.У. Український педагогічний словник. К.: Либідь, 1997. 376 с.
4. Закон України «Про освіту». К.: від 04 червня 1991 р. № 1144–ХІІ. К., 1991. 187 с.
5. Кіліченко О.І. Підготовка майбутнього вчителя до педагогічної взаємодії з батьками та учнями молодшого шкільного віку: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. Ін-т педагогіки і психології професійної освіти АПН України. К., 1997. 24 с.
6. Комаповський І.В. Педагогічний всеобуч батьків першокласників. Початкова школа. 1989. № 3. С. 60–63.
7. Конституція України: Закон від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. К., 1996. 168 с.
8. Кравченко Т.В., Трубавіна І.М. Допомога батькам у вихованні дітей: метод. рекомен. Київ : ДЦССМ, 2004. 99 с.
9. Макаренко А.С. Методика організації виховного процесу. Твори в 7 томах. К.: Рад. шк. 1954. Т. 5. 230 с.
10. Педагогічний словник для молодих батьків / уклад. Т.Ф. Алексєєнко, Л.В. Артемова, Н.І. Баглава. К.: ДЦССМ, 2002. 348 с.
11. Постовий В. Сім'я і родинне виховання. Концепція. Рідна школа. 1996. № 11–12. С. 15–20.
12. Про Державну національну програму «Освіта» («Україна ХХІ століття»). Книга керівника навчально-виховного закладу: довід.-метод. вид. / упоряд. Б.М. Терещук, В.В. Скиба. Х.: Торсінг плюс, 2005. С. 45.
13. Про національну стратегію розвитку освіти в Україні на період до 2021 р.: Указ Президента України від 25 червня 2013 р. № 344/2013 URL: zakon4.rada.gov.ua/laws/show/344/2013.
14. Радчук Г.К., Тіунова О.В. Сімейне виховання (освітній тренінг для батьків): навч.-метод. посіб. Тернопіль: ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2007. 121 с.
15. Сіданіч І.Л. Виховання культури взаємин батьків і дітей молодшого шкільного віку в сім'ї та школі: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.07. К., 2004. 214 с.
16. Стельмахович М.Г. Сім'я і родинне виховання в Україні з найдавніших часів до ХХ ст. Рідна школа. 2002. № 3–4. 215 с.
17. Сухомлинський В. Батьківська педагогіка. К.: Радянська школа, 1979. Т. 5. 254 с.